

LỄ HỘI KANDA, TOKYO, NHẬT BẢN - CUỘC ĐIỀU HÀNH TÂM LINH HAY BỨC TRANH TÁI HIỆN LỊCH SỬ

NGUYỄN THỊ THU TRANG*

Nhật Bản từng tự hào là quốc gia hiện đại, đã từng có những bước phát triển “thần kỳ” về kinh tế và hiện nay vẫn là nền kinh tế lớn thứ ba trên thế giới, nhưng vẫn là đất nước còn bảo lưu, thực hành nhiều lễ hội truyền thống có quy mô lớn và tầm ảnh hưởng sâu rộng trong đời sống xã hội hiện đại. Trong bài viết nhỏ này, chúng tôi muốn giới thiệu một trong những lễ hội điển hình nhất của nước Nhật, nhằm nhận diện khả năng kết hợp giữa hiện đại và truyền thống, giữa phát triển và bảo tồn ở đất nước mặt trời mọc.

Hầu hết, người dân của Nhật Bản biết đến các lễ hội truyền thống (matsuri) của đất nước mình, như Gion Matsuri ở Kyoto, Tenjin Matsuri ở Osaka, Takayama Matsuri ở Takayama và Nebuta Matsuri ở Aoimori. Và, cũng nhiều người rất tự hào vì đã từng được tham gia vào các lễ hội lớn và quan trọng ở thủ đô Tokyo. Trên vùng đất Edo cổ kính (tên của Tokyo từ những năm đầu của thế kỷ thứ XVII) này, hàng năm luôn sôi động với những lễ hội quy mô lớn và đầy màu sắc, như Sanja Matsuri, Sanno Matsuri và đặc biệt là Kanda Matsuri, một trong những lễ hội lớn nhất của Nhật Bản. Đây là lễ hội truyền thống, có từ đầu thế kỷ thứ XVII và cho đến nay vẫn được tổ chức đều đặn hàng năm, với một năm là “hội chính” và một năm là “hội lệ”, luân phiên với Sanja Matsuri, cùng với sự tham gia của hàng vạn người dân theo Thần đạo Shinto đến từ các khu vực lân cận của đền Kanda.

Đền Kanda còn được gọi là đền Thánh Kanda, của Thần đạo Shinto, được xây dựng từ năm 730. Năm 1926, đền được xây dựng lại theo thiết kế của ngôi đền cổ sau khi bị phá huỷ hoàn toàn bởi trận động đất Kanto vào năm 1923. Người dân Tokyo gọi đền thờ thần Kanada Myojin là đền Thánh Myojin (Myojin Sama) hay đền Đức Chúa Myojin. Họ thờ thần Ujigami¹ tại Kanada Myojin như một vị thần bảo hộ rất linh thiêng, được tôn thờ phổ biến tại 108 thị trấn của Tokyo, như Kanda, Nihonbashi, Akihabara... Mặc dù “Kanda Myojin” là tên chính thức của đền (tên gốc là đền thờ Kanada), song người dân địa phương vẫn thường gọi là đền “Kanda Sama” (thờ Thánh Kanda) bởi với họ, tên gọi này vừa thiêng liêng nhưng lại vừa gần gũi. Ngoài ra, đền còn phối thờ ba vị Thánh là: Onamuchi no Mikoto, được coi như vị thần của hôn nhân, Ngài cũng được biết đến với các tên gọi khác, như Okuninushi no Mikoto hay Daikoku. Ngài được đưa vào thờ phụng tại đền Kanda từ năm 730. Vị Thánh thứ hai là Sukunahiko no Mikoto, người được xem là mang lại may mắn, thành công trong kinh doanh và cũng là vị thần sức khỏe. Ngài cũng được biết đến với tên gọi Thánh Ebisu, người anh hùng có công chống ngoại xâm của Nhật Bản. Vị Thánh thứ ba là Taira no Masakado no Mikoto, một võ sĩ Samurai ở miền Đông nước Nhật vào thế kỷ thứ X. Người dân gọi các Ngài bằng những cái tên rất triu mến là “Daikoku-sama” - Thánh Daikoku, “Ebisu-sama” - Thánh Ebisu và “Masakado-sama” - Thánh Masakado.

* *Cục Di sản văn hóa*

Lễ hội Kanda được tổ chức vào hai ngày Thứ bảy và Chủ nhật thứ hai của tháng 5 hàng năm, để vinh danh chiến công vang dội của các Shogun² và ca ngợi những người vợ của họ. Đây cũng là cơ hội để họ được tự hào về chính mình. Trước đây, lễ hội thường được tổ chức vào ngày 15 tháng 9, vì đây là ngày vị tướng Ieyasu Tokugawa³ đã giành chiến thắng quyết định trong trận chiến Sekigahara⁴. Nhờ chiến thắng này, Ieyasu Tokugawa đã trở thành một trong những biểu tượng Shogun hay một vị thần của Thần đạo Shogun của Nhật Bản. Và do đó, người dân Edo bắt đầu gọi lễ hội Kanda là lễ hội Tenka, với ý nghĩa là lễ hội của/thống nhất non sông, hay lễ hội Chế độ Tướng quân (Shogunate festival) vì Tướng quân Ieyasu Tokugawa đã thống nhất được toàn nước Nhật. Trong thời kỳ Edo (1603 - 1868), các Kanda Matsuri được tổ chức trong khuôn viên lâu đài Edo, nơi Shogun có thể xem đám rước diễu hành. Đó là lý do tại sao lễ hội này còn được biết đến như là Edo Tenka Matsuri - lễ hội của Đạo Thờ thần Shogun với sức mạnh của trời đất.

Đã thành truyền thống, Kanda Matsuri thường được bắt đầu với một đại lễ tạ ơn đối với các Thánh thần và điểm đặc biệt là đại lễ này được thực hiện thông qua nghệ thuật kịch Noh⁵. Để cầu nguyện cho hòa bình và cho sự no đủ quanh năm, người dân trong vùng tổ chức các buổi biểu diễn Noh, vì với việc tham gia kịch Noh, người ta có thể vào vai/nhập thân vào các vị thần linh để "xác nhận" và "đáp ứng" những mong ước, những lời nguyện cầu. Điều đó tạo nên niềm tin mạnh mẽ vào sự giúp đỡ của thần linh đối với những lời khẩn cầu của họ.

Sau lễ tạ ơn thần linh, tại đền Kanda, người ta tiếp tục làm lễ để đưa linh hồn của ba vị Thánh (Daikoku, Ebisu và Masakado) nhập vào ba chiếc mikoshi (một loại kiệu như đền thờ di động thu nhỏ), mô phỏng kết cấu của ngôi đền, với đầy đủ cấu trúc cột, rường, mái, tường bao... và trang trí hình phượng hoàng trên nóc. Cùng lúc đó, tại các ngôi đền lân cận, nơi dừng chân của các vị Thánh này trước đây, người dân địa phương cũng làm lễ nhập hồn Thánh vào kiệu có bánh xe (horen) để chuẩn bị cho các cuộc rước. Đây là nghi lễ rất linh thiêng và quan trọng, được thực hiện vào buổi tối trước ngày lễ hội chính.

Sau những nghi lễ tạ ơn và nhập hồn Thánh là hai đám rước rất lớn hay hai cuộc diễu hành tâm linh rầm rộ, náo nhiệt trong hai ngày lễ hội chính

trên các đường phố quanh khu vực đền Kandai. Ngày thứ nhất, cuộc diễu hành diễn ra bao gồm các loại kiệu khổng lồ:

- Kiệu đầu rồng - tượng trưng cho quyền lực tối cao, cho sức mạnh của các vị thần;

- Kiệu cá da trơn khổng lồ - mong ước không còn động đất, vì họ tin rằng, khi những con cá da trơn khổng lồ không hài lòng và quẫy đập dưới lòng đất là nguyên nhân gây nên động đất vốn xảy ra thường xuyên ở Nhật Bản;

- Kiệu gà trống sải cánh đứng trên chiếc trống cái - đại diện cho tiếng nói của người dân khi xã hội có những bất công. Biểu tượng này là mô típ phổ biến trong các lễ hội Nhật Bản, được bắt nguồn từ một truyền thuyết của Trung Hoa liên quan đến hình ảnh gà trống nhảy múa và dùng chân đánh trống làm kinh động thiên đình để "kêu" với thần linh những lời phàn nàn, bất bình của dân chúng;

Ngoài ra, các huyền thoại cũng được tái hiện thông qua các loại kiệu voi, kiệu đầu yêu tinh, kiệu ông lão làm hoa nở... Tham gia cuộc diễu hành còn có các "chiến binh Samurai", như sự tái hiện lịch sử một quá khứ hào hùng trên vùng đất Edo, các thầy tu, quan chức thành phố, geisha, nhạc sĩ và vũ công trong trang phục thời kì Edo và những người phụ nữ Nhật Bản trong trang phục truyền thống Kimono dịu dàng, nền nã để tưởng nhớ tới những người vợ của các chiến binh Thần đạo Shinto.

Đám rước hay cuộc diễu hành dọc theo các con phố lớn xung quanh đền Kanda và đặc biệt sẽ dừng lại trước các cửa hàng lớn trên khu vực để đáp lễ và để chủ nhân của các cửa hàng được phép làm lễ trước đám rước, vì chủ những cửa hàng này chính là những nhà hảo tâm, công đức chính cho đền và cho việc tổ chức lễ hội hàng năm. Trong buổi chiều đầu tiên, một số mikoshi của người dân địa phương, cùng với các nhạc sĩ chơi trống và sáo, sẽ được mang rước khắp các phố rồi trở về các ngôi đền nhỏ của họ. Một nghi lễ của đạo Shinto sẽ được tổ chức ngay sau đám rước, theo sau là một điệu nhảy truyền thống cầu cho sự thịnh vượng và một vụ mùa bội thu.

Cuộc diễu hành của ngày thứ hai bắt đầu từ 10h sáng cho tới khi mặt trời lặn, với hơn 70 mikoshi từ các ngôi đền thuộc 44 quận lân cận lần lượt tiến về đền Kanda để được ban phúc lộc. Nét độc đáo của Kanda Matsuri chính là các mikoshi - đền thờ di động, mang trong đó sự linh thiêng của Thần đạo

Một thoáng lễ hội Kanda - Ảnh: Tác giả

Shinto và linh hồn các vị Thánh được tôn thờ, được rước qua các con phố để ban phát sự may mắn và thịnh vượng cho những người buôn bán và cư dân địa phương trước khi tế tựu thực hiện nghi lễ tại đền Kanda.

Sự đa dạng về thành phần tham gia lễ hội Kanda nói riêng và hầu hết các lễ hội truyền thống của Nhật Bản nói chung thể hiện ở những người khiêng, kéo kiệu, bao gồm cả đàn ông và phụ nữ ở các lứa tuổi từ thanh thiếu niên đến trung niên và cả những người cao tuổi. Ngoài ra, để tạo nên sự đa dạng mà các cộng đồng luân phiên nhau theo mỗi dịp lễ hội, sẽ trang trí một mikoshi bằng sơn đỏ rực mà người khiêng chỉ là phụ nữ trẻ trong lễ phục màu đỏ và một mikoshi mà người khiêng là các thiếu nhi trong độ từ 7 đến 10 tuổi. Sự xuất hiện của tất cả các mikoshi này làm khuấy động mọi tuyến đường, những nơi mà họ đi qua bởi tiếng hô vang "Wasshoi, Wasshoi", tạo sự hưng phấn và chuyển động nhịp nhàng, của mikoshi nặng trĩu, được mang trên vai của người khiêng kiệu theo từng bước nhún nhảy uyển chuyển của họ. Họ tin rằng, thần linh đã "giáng" và "ngự" trên mikoshi đã làm chuyển động mikoshi, vì thế nên dù mikoshi rất

nặng, nhưng họ lại càng hưng phấn hơn, cùng nhau hô "Wasshoi, Wasshoi!" và nhún nhảy uyển chuyển hơn, với sự cổ vũ của người dân xem lễ hội kín hai bên đường.

Cứ thế, suốt từ sáng cho đến 19h30' của ngày hôm đó, hơn 70 chiếc mikoshi từ các đền lớn, nhỏ quanh khu vực đền Kanda lần lượt tiến về đền để làm lễ, trình báo với các vị thần linh về sự hiện diện của họ trong ngày lễ Thánh. Đây là những mikoshi chở linh hồn các vị Thánh từ những ngôi đền địa phương, nơi họ đã dừng chân, mà người ta tin rằng, mỗi năm một lần, linh hồn các vị Thánh sẽ rời khỏi đền của mình vào dịp này để tới thăm các cộng đồng địa phương và ban phát sự phù trợ và tài lộc cho các tín đồ Thần đạo trong năm tới.

Khi vào tới sân đền, dường như có sự giao cảm giữa/với thần linh hay do niềm tin thiêng liêng vào các vị thần, Thánh được tôn thờ mà các mikoshi lại càng nhảy múa, lắc lư bay bổng hơn, sôi động hơn (phần nào tương đồng với hiện tượng kiệu "quay" trong lễ hội của Việt Nam). Và, để đáp lễ, những chiếc kiệu khổng lồ mang ba vị Thánh chính, được thờ tại đền, lần lượt kéo ra, cùng các mikoshi thực hiện nghi lễ trước thần đền Kanda Myojin. Kiệu của

các vị thần - các nhân vật trong kịch Noh - được mô phỏng bởi hình nộm/con rối khổng lồ cũng được kéo ra, với niềm tin vào sự nhập hồn của thần linh vào thân xác của các con rối này từ nghi lễ tạ ơn ban đầu. Vì thế mà các hình nộm này đã mang linh hồn thần linh và trở nên linh thiêng tại sân đền Kanda.

Các yếu tố nghi lễ Noh trong lễ hội này đã từng bị mất vào cuối thời kỳ Edo, trong và sau giai đoạn các nhà hát kịch Noh bị đốt cháy và mới chỉ được phục dựng khoảng hơn 20 năm trở lại đây. Ngoài ra, hầu hết các kiểu bao gồm cả kiểu khổng lồ, các horen và mikoshi đều bị mất và bị phá huỷ do trận động đất Kanto năm 1923, sau đó là năm 1945, khi Tokyo bị đánh bom, sau này được làm lại. Vào thời vua Minh Trị (khoảng giữa thế kỷ XIX đến đầu thế kỷ XX), vì nhiều lý do liên quan đến sự cải cách, thay đổi chính trị, xã hội mà các tuyến đường mikoshi đi qua, trong lễ hội Kanda không còn dẫn vào lâu đài Edo cũng như các tuyến xung quanh khu vực lâu đài.

Cứ hai năm một lần, vào năm chính hội, Kanda Matsuri lại được cộng đồng cư dân nơi đây tổ chức hết sức quy mô và sôi động, với hàng vạn người tham gia. Bức tranh lịch sử của thời kỳ Edo cổ kính như được tái hiện qua cuộc diễu hành tâm linh của các mikoshi với những vị thần linh thiêng, các chiến binh samurai, các tín đồ của Thần đạo Shinto trong trang phục cổ xưa trên nền nhạc truyền thống (trống và sáo) của Nhật Bản qua các con phố, các đền thờ... Nếu như Aoi Matsuri (Kyoto) nổi tiếng là lễ hội dành cho hoàng đế, hoàng gia và tầng lớp thượng lưu, thì Kanda Matsuri lại được biết đến như một lễ hội dành cho những người dân thường. Gần hai triệu người tới lễ đền và tham quan trong hai ngày diễn ra lễ hội, làm cho lễ hội này trở thành một trong ba lễ hội lớn nhất ở Tokyo (cùng với Sanja Matsuri và Sanno Matsuri) và là một trong những lễ hội lớn nhất Nhật Bản.

Mặc dù là một lễ hội truyền thống rất lớn và có lịch sử lâu đời, song cùng với sự phát triển của xã hội Nhật Bản, Kanda Matsuri là lễ hội duy nhất thể hiện được nét hoà đồng giữa sự phát triển và hiện đại hoá của Nhật Bản (âm nhạc điện tử, trò chơi video...) với việc bảo tồn bản sắc văn hoá truyền thống (trang phục thời kỳ Edo hay các chiến binh Samurai...) thông qua cuộc diễu hành có sự tham gia, kết hợp của các loại kiểu hiện đại song hành với các mikoshi - kiểu truyền thống. Tuy nhiên, việc kết

hợp này cũng thể hiện sự chấp thuận của cộng đồng người dân nơi đây với việc đưa các yếu tố hiện đại hoà cùng các yếu tố truyền thống để làm phong phú thêm văn hoá lễ hội, bởi cả hai yếu tố văn hoá hiện đại và văn hoá truyền thống đều là niềm tự hào, kiêu hãnh của người dân Nhật Bản.

Tháng 5 năm 2013, lần đầu tiên sau hai năm kể từ khi thảm hoạ động đất và sóng thần (năm 2011), Kanda Matsuri với quy mô lớn được tổ chức trở lại.

Người dân nơi đây biết đến lễ hội Kanda và được tham gia vào lễ hội Kanda từ khi họ còn rất nhỏ đến khi trưởng thành và vẫn tiếp tục tham gia lễ hội cho đến lúc 70 - 80 tuổi. Một cách tự nhiên, cha truyền, con nối, thế hệ này kế tiếp thế hệ khác, họ liên tục duy trì và gìn giữ lễ hội như một tài sản vô giá của cộng đồng, với niềm tự hào về bề dày lịch sử và chiều sâu tâm linh truyền thống của Kanda Matsuri.

Người ta vẫn nói, văn hoá truyền thống Nhật Bản cộng với công nghệ tiên tiến (kiểu phương Tây) tạo nên sức mạnh kinh tế của quốc gia này. Và, ta cũng thấy rõ nét độc đáo trong lễ hội truyền thống của Nhật Bản là sự kết hợp nhuần nhuyễn giữa truyền thống và hiện đại. Có thể tạm rút ra nhận xét chung nhất là: dù kinh tế phát triển nhanh đến đâu, thì trong xã hội hiện đại, con người vẫn cần có điểm tựa tinh thần là yếu tố tâm linh mà các vị thần, thánh là biểu hiện của sự linh thiêng cao cả nhất. Con người vẫn cần thông qua thực hành lễ hội để giao tiếp với thần linh và cộng cảm với đồng loại, để bày tỏ lòng biết ơn cũng như ngưỡng vọng của mình trước các vị thần được tôn thờ./

N.T.T.T

Chú thích:

1- Thần Ujigami và đền thờ thần vốn thuộc 1 dòng họ, vì ngày xưa ở Nhật Bản, những người thuộc 1 họ sống tập trung ở 1 khu vực. Khi xã hội Nhật Bản thay đổi, những người cùng dòng họ không còn sống tập trung. Trong bối cảnh đó, Ujigami biến thành vị thần của từng khu vực, thị trấn.

2- Tướng quân, cấp bậc cao nhất trong Quân đội Nhật Bản trước đây (*Festival of Japan*, JTB, 1997, Tr. 184).

3- Shogun đầu tiên nắm quyền cai quản đất nước từ 1600 - 1868, *Sđđ*, Tr. 181.

4- Trận chiến nổi tiếng trong lịch sử Nhật Bản diễn ra vào ngày 21/10/1600 tại Sekigahara (tỉnh Gifu ngày nay), *Sđđ*, Tr. 184.

5- Thể loại nghệ thuật kịch mặt nạ truyền thống Nhật Bản, với những hành động mang tính cách điệu cao, được biểu diễn từ thế kỷ 14, *Sđđ*, Tr.183